

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Спічка А.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 378.147:811.112.2'42

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ ЛЕКСИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНІХ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ

У статті надано деякі особливості художнього іншомовного, зокрема німецькомовного тексту. Особливу увагу звернено на лексичний склад тексту. Розглянуто особливості внутрішньої форми лексичних одиниць, зокрема фразеологізмів на основі німецькомовного художнього твору „Buddenbrooks“ видатного німецького письменника Thomas Mann. Обґрунтовано важливість оволодіння дослідницькими вміннями аналізу лексичного складу студентами під час читання даного твору. У наведених прикладах фразеологічних словосполучень визначено семантичні зрушення компонентів фразеологізмів. Досліджено й проаналізовано три основних типів фразеологізмів, а саме прості фразеологічні словосполучення, фразеологічні єдності та ідіоми. Визначено й проаналізовано групу парних фразеологізмів (парні слова), до яких відносяться також модельні утворення.

Ключові слова: художній іншомовний текст, лексичний склад, фразеологізм, стійки словосполучення, семантичне зрушення, парні слова, модельні утворення, експресивність, образність, ідіома.

Спічка А.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

ФОРМИРОВАНИЕ У СТУДЕНТОВ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УМЕНИЙ ЛЕКСИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ИНОЯЗЫЧНЫХ ТЕКСТАХ

В статье представлены некоторые особенности художественного иноязычного, в том числе немецкоязычного текста. Особое внимание уделено лексическому составу текста. Рассмотрены особенности внутренней формы лексических единиц, в том числе фразеологизмов на основе немецкоязычного художественного произведения „Buddenbrooks“ выдающегося немецкого писателя Thomas Mann. Обоснована важность овладения студентами исследовательскими умениями анализа лексического состава во время чтения данного романа. В приведённых примерах фразеологических словосочетаний выявлены семантические изменения в компонентах фразеологизмов. Исследовано и проанализировано три типа фразеологизмов: простые фразеологические словосочетания, фразеологические единства и идиомы. Определены и проанализированы парные слова и модельные образования.

Ключевые слова: художественный иноязычный текст, лексический состав, фразеологизм, устойчивые словосочетания, семантические изменения, парные слова, модельные образования, идиома, экспрессивность, образность.

Spichka A.

– Candidate of Science (Theory of Education), Associate Professor,
Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State
Teachers' Training University

FORMATION OF RESEARCH SKILLS IN STUDENTS DURING THE LEXICAL ANALYSIS OF FOREIGN LANGUAGE FICTION

Some particularities of foreign language fiction among it German language fiction are introduced in the article. Special attention is devoted to the lexical structure of the fiction text. The particularities of the phraseological units are considered on the basis of the German language fiction „Buddenbrooks“ by Thomas Mann. The importance of mastering the research skills in the analysis of lexical structure during reading the German language fiction by the students is substantiated. The examples of phraseological word combinations in the fiction „Buddenbrooks“ are given. The semantic changes in the components of the phraseological word combinations are revealed.

Key words: fiction, lexical structure, phraseological word combination, semantic changes, research skills.

Постановка проблеми. Будь який текст, зокрема художній іншомовний текст розглядається як головна дискурсивна одиниця для здійснення мовленнєвої комунікації. «Тільки у формі текстів і позатекстової функції мова є засобом спілкування між людьми» [7, S. 17]. Адекватно зрозумілий текстовий матеріал є основою для розгорнутого обговорення прочитаного. Послідовний аналітичний підхід щодо мови художнього іншомовного твору та його змісту дозволяє студентам висловлювати свою власну думку, використовуючи відповідні мовні засоби, лексичні одиниці та граматичні структури. Внутрішня форма лексичних одиниць, зокрема фразеологізмів іншомовного художнього тексту притягує понад усе велику увагу в наукових дослідженнях. Внутрішня форма може бути охарактеризована за різними параметрами, а саме: за структурно-семантичним; номінативним, де форма визначається як ознака номінації; когнітивним параметром, де внутрішня форма лексичної одиниці співвідноситься з ознакою того поняття, на основі якого формується нове поняття; за метафоричним параметром, коли внутрішня форма розглядається як *tertium Comparationis*, тобто коли третє залучене до порівняння (у латинській мові *tertium* означає «третій» + порівняння); за експресивним параметром, коли сутність інтерпретується як асоціативно-образна підстава для оцінки [4, с. 80]. Тому **актуальним** виявляється оволодіння студентами

дослідницькими вміннями аналізу лексичного складу художнього іншомовного тексту під час його читання.

Аналіз останніх досліджень. Мова художнього іншомовного тексту насичена цілою низкою шарів лексики, до яких відносяться полісемні слова, фразеологізми, тропи, омоніми, синоніми, антоніми та інші. В цьому полягає специфіка іншомовного художнього тексту. Видатні українські вчені мовознавці Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй констатують у своїх дослідженнях, що у художньому тексті, зокрема й в іншомовному тексті слід «...розрізнити дві форми і два зміста, а саме слово як явище лінгвістики, де змістом є лексична семантика, а формою виступають граматичні структури, категорії і образність як явище лінгвопоетики, де змістом є художній образ, форму надають лінгвістичні та екстралінгвістичні засоби його створення» [2, с. 471].

У наукових дослідженнях вище названих українських вчених та зарубіжних, зокрема німецьких таких як W. Fleischer, W. Friedrich, T. Schippan велика увага приділяється вивченню структурно-функціональних особливостей стійких словосполучень, фразеологізмів, які за своїми різноманітними структурами широко використовуються в іншомовних художніх текстах. Фразеологізми, як правило, з'являються в художній літературі для вираження соціальних та національних рис персонажів відповідного художнього твору. Оволодіння студентами стійкими словосполученнями фразеологічного типу має велике значення у накопичуванні студентами знань і умінь для самостійного опрацювання лексичного складу художнього іншомовного тексту. Тому **метою** і **завданнями** даної статті є розглянути деякі види (групи) фразеологізмів у німецькомовному художньому творі „Buddenbrooks“ видатного німецького письменника Thomas Mann, визначити семантичні зрушення їхніх складових (компонентів) та утворення повністю або частково переосмислених значень словосполучень у цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування дослідницьких умінь лексичного аналізу, а саме фразеологізмів у студентів, майбутніх учителів іноземної мови, зокрема німецької мови як другої іноземної мови під час читання німецькомовної художньої літератури є невід'ємною частиною навчання й вивчення мови.

З метою здійснення дослідницької роботи над німецькомовним художнім текстом з роману „Buddenbrooks“ Т. Манна студентам пропонується виконання вправ розпізнавального характеру. Розуміння напряду думок автора художнього твору та персонажів неможливо здійснювати без урахування мовної форми, структури думки. Саме фразеологічні одиниці утворені за граматичними

моделями змінних сполучень і речень. Сполученість значення компонентів означає взаємозв'язок і взаємодію значень компонентів словосполучення. Тому спочатку пропонується студентам виконання вправ, зміст яких спрямовано на визначення типів (видів, груп) фразеологізмів, які вони розпізнають під час читання твору та переосмислення семантичних зрушень у складових компонентах фразеологізмів.

У побудові плану змісту художнього твору ключову позицію посідають фразеологізми різних типів. Вони дають можливість описати не тільки реально існуючий мир (атмосферу), а також і внутрішній стан персонажів, тобто їхні думки, почуття, спонукання, оцінки.

За своїми структурами або формами фразеологізми в німецькій мові є різноманітними. Вище названі німецькі та українські вчені мовознавці розрізняють три основні групи фразеологізмів, а саме прості фразеологічні сполучення (*einfache phraseologische Verbindungen*), фразеологічні єдності (*phraseologische Einheiten*), ідіоми (*starre, feste phraseologische Verbindungen*). Що стосується простих фразеологічних сполучень характерним для цієї групи є зрушення або часткове переосмислення значення одного із компонентів. Звертаючи увагу на особливості даного виду фразеологізмів студенти розпізнають та виокремлюють наступні приклади з тексту твору під час його читання та адекватного розуміння: *Platz nehmen* – сідати, сісти [8, S. 196]. Дієслово *nehmen* зрушує своє головне пряме значення «брати»; *sich zu Ende neigen* – наближуватися до кінця [8, S. 369], дієслово *sich neigen* зрушує пряме значення «схилятися»; *auf den Gedanken kommen* – думати, уявляти [8, S. 373] замість прямого значення «приходити», «прибувати» дієслова „kommen“; *j-m zu Mute sein* – додавати кому-небудь сміливості, дієслово „sein“ зрушує своє пряме значення «бути» [8, S. 584]; *bei der Sache sein* [8, S. 75] – бути занятим, займатися ділом (справою). Компоненти даного фразеологізму, тобто дієслово „sein“ та іменник „Sache“ мають часткове переосмислення своїх прямих значень. Досліджуючи таким чином семантику вище наведених прикладів простих фразеологізмів у творі „Buddenbrooks“ студентами досягається паралельне сприймання та адекватне розуміння як переносного значення фразеологізмів, так і прямого значення його компонентів.

За результатами дослідницького аналізу словникового складу твору „Buddenbrooks“ студентами виявлено другу групу фразеологізмів. Цю групу складають фразеологічні єдності (*phraseologische Einheiten*), тобто звороти, які мають узагальнені або переосмислені значення, характеризуються семантичною

трансформацією всіх компонентів. Унаслідок цього в мовленні персонажів твору реалізується їх сукупний узагальнено-цілісний смисл. Використовуючи метод наукового дослідницького пошуку фразеологічних одиниць під час читання художнього твору студенти розпізнають такий тип фразеологізмів та аналізують їх. Надамо деякі приклади фразеологічних єдностей художнього твору: *in bittere Tränen ausbrechen* [8, S. 250] – ридати гіркими сльозами; *bei Bewußtsein sein* [8, S. 566] – бути у повній свідомості, бути притомним; *j-m die Zeit zum Besinnen lassen* [8, S. 289] – надати кому-небудь часу для обдуманості, міркуваності. Наведені номінативні фразеологічні сполучення мають один переосмислений компонент, яким виступають дієслова *ausbrechen* з прямим значенням «виламувати», іменник *Besinnen* як субстантивне дієслово *sich besinnen* з прямим значенням «опомнитися». За своєю формою такі фразеологізми складають словосполучення синтаксичного рівня, мають цілісне значення із лексичного рівня.

До лексичного складу німецькомовного твору „Buddenbrooks“ студенти виокремлюють третю групу фразеологізмів під час дослідницького аналізу. Цю групу складають ідіоми (*starre, feste phraseologische Verbindungen*). Сполученість значень компонентів утворює повне їхнє переосмислення в цілому. Ідіома як стійка, образно переосмислена словосполука не перекладається дослівно. Значення ідіом не можна вивести зі значень їхніх компонентів. Такий тип фразеологізмів відноситься до категорії невмотивованих зворотів фразеологічних зрощень. Наведемо декілька прикладів невмотивованих фразеологічних словосполучень у творі „Buddenbrooks“ : *j-n an die Luft setzen* [8, S. 341] – кого-небудь виставити, вивести за двері; *zum Vorschein kommen* [8, S. 625] – з'явитися, появитися; *j-m durch die Lappen gehen* [8, S. 323] – ушитися від кого-небудь; *j-n in Erstaunen setzen* [8, S. 235] – кого-небудь здивувати, вразити. Спираючись на невмотивоване значення наведених прикладів фразеологічних зрощень студенти визначають яскраву образність і високий ступень експресивності, що є притаманним для даної групи фразеологізмів. У переосмислених значеннях зберігається зміст та емоційний відтінок розмовної мови персонажів художнього твору „Buddenbrooks“ Т. Манна.

Під час дослідницького аналізу фразеологізмів у тексті твору студенти визначають групу парних фразеологізмів (*Wortpaare, Zwillingsformeln*). До цієї групи відносяться словосполуки, які виражають єдине поняття, складаються з двох слів тієї ж частини мови та поєднуються сполучником або прийменником. Парні слова або словесні пари мають одне повне значення і, як свідчать результати дослідницької роботи, використовуються персонажами

твору в діалогічному мовленні. Лексичний склад діалогу насичено парними словами. Надамо деякі приклади використання парних слів автором твору: *hin und her* [8, S. 55] – туди сюди; *dann und wann* [8, S. 51] – іноді, інколи, часом; *ganz und gar* [8, S. 566] – абсолютно, повністю, цілком; *kurz und gut* [8, S. 204] – коротше кажучи, словом; *halb und halb* [8, S. 170] – пополам, наполовину. Елементом у наведених прикладах виступає сполучник „und“.

Українські вчені, мовознавці О. Д. Огуй, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко розглядають модельні утворення (Modellbildungen) у своїх наукових дослідженнях як один із видів парних слів [2, S. 186]. Ця група словосполучень складається з двох однакових слів, частин мови. У творі „Buddenbrooks“ найчастіше автор використовує модельні утворення, компонентами яких є іменники. Вони поєднуються прийменниками. Під час проведення дослідницької роботи студенти виокремлюють шляхом пошуку наступні модельні утворення: *von Stunde zu Stunde* [8, S. 371] – з години на годину; *in Taten und Worten* [8, S. 341] – ділами й словами; *über Kurz oder Lang* [8, S. 575] – рано чи пізно.

З метою адекватного розуміння парних слів, модельних утворень студентам рекомендується користуватися лексикографічними засобами, словниками. Вони допомагають студентам оптимально підібрати функціональні відповідники за контекстом.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. На основі вище розглянутих підходів щодо формування у студентів, майбутніх учителів німецької мови дослідницьких умінь аналізу фразеологічних словосполучень під час читання німецькомовної художньої літератури слід звертати їхню увагу на визначення структурних й семантичних особливостей фразеологізмів. Оволодіння студентами уміннями та навичками дослідницької роботи над фразеологічними одиницями різних типів надає їм можливість самостійно виявляти та виокремлювати в художньому німецькомовному тексті фразеологізми, розкривати їхнє значення та переповідати їхні експресивно-стилістичні функції. Оскільки, як свідчить практика, студенти мають інколи труднощі що стосуються адекватного розуміння семантики певних фразеологічних єдностей, то у перспективі подальших досліджень передбачається розглянути деякі засоби та особливості перекладу фразеологізмів у художньому іншомовному тексті.

Література

1. Баран Я. А. Фразеологія: знакові величини : [навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов] / Я. А. Баран, М. І. Зимомря, О. М. Білоус, І. М. Зимомря. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 256 с.

2. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 592 с.

3. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту : [навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови] / В. А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 261 с.

4. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 142 с.

5. Korunets I. V. Theory and practice of translation / I. V. Korunets. – Vinnyza : Nova Knyha, 2001. – 446 p.

6. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer. – Leipzig, 1982. – 250 S.

7. Hartmann P. Texte als linguistisches Objekt / P. Hartmann. – München, 1981. – 80 S.

8. Mann Thomas. Buddenbrooks / Thomas Mann. – Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1989. – 758 S.

9. Schippan Thea Einführung in die Semasiologie / Thea Schippan. – Leipzig, 1975. – 269 S.

Коротяєва І.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 378.147.032

**ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ У ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

У статті висвітлюється питання формування рефлексивних умінь як невід'ємної складової професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Розглядаються механізми та компоненти рефлексивної діяльності. Виокремлюються шляхи формування рефлексивних умінь майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки у сучасному педагогічному вищому навчальному закладі. Наводяться приклади рефлексивних навчальних прийомів на семінарських заняттях з методики викладання іноземних мов і під час педагогічної практики.

Ключові слова: рефлексивні вміння, педагогічна рефлексія, механізми рефлексії, професійна підготовка, вчитель іноземної мови.

Коротяєва І.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

**ФОРМИРОВАНИЕ РЕФЛЕКСИВНЫХ УМЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ
ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА**

В статье освещается вопрос формирования рефлексивных умений как неотъемлемой составляющей профессиональной компетентности будущих учителей иностранного языка. Рассматриваются механизмы и компоненты